

Justyna Krzywkowska

Przeszkoda niemocy płciowej w świetle wykładni kan. 1084 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Studia Prawnoustrojowe nr 21, 35-45

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Justyna Krzywkowska

Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego

Wydział Prawa i Administracji UWM

Przeszkoda niemocy płciowej w świetle wykładni kan. 1084 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Małżeństwo to nie tylko wspólny dom, wspólny stół, lecz także wspólne łożo. Z natury więc wymagana jest zdolność partnerów zawierających związek małżeński do współżycia cielesnego¹. Poczęcie bowiem nowego życia dokonuje się przez akt seksualny. Jeśli więc jedno z małżonków nie jest zdolne do obcowania cielesnego ze współmałżonkiem, zachodzi niemożliwość przekazywania nowego życia. Niezdolność ta może rodzić się z przyczyn organicznych, np. braku odpowiednich organów płciowych, czy też z przyczyn funkcjonalnych. We wszystkich tych przypadkach małżonek nie przekazuje prawa do własnego ciała i stąd umowa małżeńska jest nieważna.

W niniejszym artykule ukazane zostanie pojęcie niemocy płciowej, jak również cechy i rodzaje tej przeszkody w świetle kan. 1084 obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego².

¹ Por. Z. Grocholewski, *Sakrament małżeństwa: fundament teologiczny prawodawstwa kościelnego*, „Prawo Kanoniczne” 1997 (40), nr 1–2, s. 175–200; S. Kosowicz, *Ewolucja pojęcia celu małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne” 1988 (31), nr 3–4, s. 131; H. Stawniak, *Uprawnienie – obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, „Prawo Kanoniczne” 1989 (32), nr 3–4, s. 126–127.

² *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, z 25 stycznia 1983 r., AAS 1983 (75 II), 1–317. *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 (dalej: KPK). W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. (*Codex Iuris Canonici*, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, 27.05.1917, AAS 1917 (9 II), 3–521 (dalej: KPK 1917) dział omawiający przeszkody małżeńskie jest najbardziej obszerny w tytule kodeksowym poświęconym małżeństwu (kan. 1035–1080). Prawodawca mówi najpierw o przeszkodach w ogólności (kan. 1035–1057), następnie precyzuje poszczególne przeszkody wzbraniające (kan. 1058–1066) i zrywające (kan. 1067–1080). KPK 1917 zaliczył niezdolność płciową do przeszkód zrywających. Por. W. Pawelczak, *Prawo małżeńskie*, cz. 1: *kan. 1012–1143*, Poznań 1950, s. 5–6.

1. Pojęcie przeszkody impotencji

Niemoc płciowa to jedna z przeszkód małżeńskich wymienionych w Kodeksie Jana Pawła II³. Na oznaczenie tego pojęcia używa się różnych terminów: „niezdolność płciowa”, „impotencja”, „niemoc płciowa” czy „niezdolność małżeńska”⁴. Przeszkodą w szerokim znaczeniu jest okoliczność, która na mocy prawa Bożego lub kościelnego nie pozwala zawrzeć małżeństwa godziwie lub ważnie. Okoliczność ta może dotyczyć nie tylko osoby, lecz także zgody małżeńskiej oraz formy zawarcia małżeństwa. Przeszkoda w ścisłym znaczeniu to pewne określone cechy osobiste i okoliczności rzeczowe, które nie pozwalają osobom nimi obciążonym na ważne zawarcie małżeństwa⁵.

Przez niemoc płciową w znaczeniu kanonicznym należy rozumieć niezdolność do małżeńskiego obcowania cielesnego, która polega na wrodzonym lub nabytym braku występującym u mężczyzny i kobiety, uniemożliwiającym akt płciowy z natury swej zmierzający do zrodzenia potomstwa⁶.

³ KPK, kan. 1084 § 1 brzmi następująco: „Niezdolność dokonania stosunku małżeńskiego uprzednia i trwała, czy to ze strony mężczyzny, czy kobiety, czy to absolutna lub względna, czyni małżeństwo nieważnym z samej jego natury”. Przeszkoda ta jest również wymieniona w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r., kan. 801 § 1–2. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus, 18.10.1990. Tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, promulgowany przez papieża Jana Pawła II, Lublin 2002. Por. W. Góralski, *Prawo małżeńskie Katolickich Kościołów Wschodnich (według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich)*, Lublin 1992.

⁴ Przeszkoda niemocy płciowej ma długą i skomplikowaną historię. Historykom prawa kanonicznego trudno nawet określić, czy Kościół rzymskokatolicki zawsze uważał niemoc płciową za przeszkodę do zawarcia małżeństwa z prawa naturalnego, a tym bardziej to, co w ogóle rozumiano pod pojęciem „impotencja”. Przepisy zarówno prawa rzymskiego, jak i prawa żydowskiego brały pod uwagę niemoc płciową jako podstawę usprawiedliwiająca rozwód, jednak nie traktowały jej jako przeszkody małżeńskiej. Ostatecznie w Dekretach Grzegorza IX impotencja zostaje sformułowana jako przeszkoda, którą należy wykazać środkami przewidzianymi przez ówczesne prawo. Dekretaliści traktują niezdolność płciową jako przeszkodę zrywającą z prawa naturalnego, którą powinna cechować trwałość i uprzedniość i to w stosunku tak do impotencji organicznej, jak funkcjonalnej. Niewątpliwie dla tej problematyki było również ważne pismo (*breve cum frequenter*) papieża Sykstusa V do nuncjusza w Hiszpanii datowane na 27 czerwca 1587 r., w którym papież zakazuje zawierania małżeństw eunuchom oraz nakazuje już przez nich zawarte związki uznać za nieważne. Por. S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, cz. 1, Warszawa 1971, s. 220; M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Katowice 1987, s. 155.

⁵ KPK, kan. 1073. Por. W. Góralski, *Małżeństwo*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. 3: *Księga III. Nauczycielskie zadanie Kościoła. Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, Lublin 1986, s. 231–232; T. Pawluc, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 3: *Prawo małżeńskie*, Olsztyn, s. 114–115; L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, t. 12, przekł. I. Pękalski, Poznań 1999, s. 278–280.

⁶ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, editio tipica, Città del Vaticano 1992. Tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994 (dalej: KKK), nr 2366. Por. W. Góralski, *Wspólnota całego życia*, Częstochowa 1985, s. 66; idem, *Kościelne prawo małżeńskie*, Płock 1987, s. 35; idem, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000, s. 58.

Aby zrozumieć uzasadnienie wprowadzenia tej przeszkody, trzeba przypomnieć, że małżeństwo jest nastawione na rodzenie i wychowanie potomstwa, co stanowi jego szczytowe uwieńczenie⁷. Małżonkowie oddając się sobie, wydają z siebie nową rzeczywistość – dziecko, żywe odbicie ich miłości, trwały znak jedności małżeńskiej⁸.

Należy zauważyć, że nowy Kodeks doprecyzowuje pojęcie niemocy płciowej, zaznaczając, że w analizowanej normie traktuje się o impotencji dotyczącej dokonania stosunku (*impotentia coeundi*). Niemocy płciowej jako podstawy istnienia przeszkody nie można mylić z pojęciem niepłodności (*sterilitas*). Zgodnie z całą tradycją kanoniczną i nauczaniem Soboru Watykańskiego II⁹ oraz z kan. 1084 § 3 KPK niepłodność, czyli niezdolność do zapłodnienia i poczęcia potomstwa, jako taka ani nie wzbrania, ani nie powoduje nieważności małżeństwa¹⁰. Małżonkowie w takim przypadku są zdolni do współżycia, ale ze względu na istniejącą niepłodność nie dochodzi do poczęcia niezależnie od woli działających¹¹. Podstawą istnienia przeszkody impotencji jest prawo Boże naturalne. Dlatego Kościół nie udziela dyspensy od tej przeszkody¹². Rzadkie są przypadki uznawania tej przeszkody przez państwowe prawo małżeńskie¹³.

⁷ Sobór Watykański II, *Gaudium et spes. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, z 7 grudnia 1965 r. (dalej: GS), nr 48 [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 1986, s. 537–620, AAS 1966 (58), s. 1025–1115; Paweł VI, *Humanae vitae. Encyklika o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego*, z 25 lipca 1968 r. (dalej: HV), nr 12, AAS 1968 (60), s. 481–503; Jan Paweł II, *Familiaris consortio. Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, z 22 listopada 1981 r. (dalej: FC), nr 14, AAS 1982 (74), s. 81–191. Por. W. Bodzioch, *Rodzina – wspólnota miłości*, [w:] W. Szewczyk (red.), *Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę*, Warszawa 1992, s. 194–202; W. Góralski, *Matrimonium facit consensus. Z orzecznictwa Roty Rzymskiej w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułów dotyczących zgody małżeńskiej (1984–1997)*, Warszawa 2000, s. 11.

⁸ FC, nr 14, 2. Por. K. Lehman, *Małżeństwo decyzyj życia*, tłum. B.W. Zubert, Katowice 1993, s. 17.

⁹ GS, nr 50: „Dlatego małżeństwo trwa jako połączenie i wspólnota całego życia i zachowuje wartość swoją oraz nierozzerwalność nawet wtedy, gdy brakuje często pożądanego potomstwa”.

¹⁰ Niepłodność może być przyczyną nieważności na podstawie kan. 1098 KPK, czyli podstępnego wprowadzenia w błąd, lub też postawiona jako warunek z kan. 1102 KPK.

¹¹ M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie...*, s. 150; zob. E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1989, s. 136.

¹² Ustawodawca w KPK 1917 stwierdził, że impotencja powoduje nieważność z mocy prawa naturalnego. Ewidentną konsekwencją tego stanowiska było to, że przeszkoda impotencji wiązała także nieochrzczonych i od niej nie było można dyspensować. Natomiast w nowym Kodeksie impotencja powoduje nieważność małżeństwa z samej jego natury.

¹³ Przeszkody tej nie wymienia również prawo polskie. Por. ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz.U. nr 9 poz. 59 z późn. zm.).

2. Cechy niemocy płciowej

2.1. Impotencja uprzednia

Niezdolność dokonania aktu małżeńskiego winna być uprzednia, aby można było rozważać występowanie przeszkody niemocy płciowej¹⁴. Przez uprzednią należy rozumieć taką, która istniała przed zawarciem umowy małżeńskiej¹⁵. Niezdolność należy uważać za uprzednią także wówczas, gdy występuje dopiero po zawarciu małżeństwa, lecz pochodzi z przyczyny istniejącej już w momencie wyrażania zgody małżeńskiej, a więc w momencie zawierania małżeństwa¹⁶. Niemoc płciowa o charakterze następczym nie stanowi natomiast przeszkody, choć może być tytułem wniesienia prośby o dyspensę papieską od małżeństwa, jeśli nie zostało ono dopełnione¹⁷.

Niejednokrotnie nie jest łatwo stwierdzić, czy impotencja jest uprzednia czy też następcza. W praktyce stosuje się przyjęcie domniemania prawnego. Jeśli wątpliwość nastąpiła wkrótce po celebracji małżeństwa, należy przypuszczać, iż impotencja była uprzednia. Z kolei jeśli wątpliwości pojawiły się po jakimś czasie, to domniemywa się, że impotencja była następcza¹⁸.

2.2. Impotencja trwała

Impotencja tylko wtedy staje się podstawą orzeczenia nieważności małżeństwa, jeżeli jest trwała, tzn. nie ma żadnej możliwości jej usunięcia, czyli nie może być wyleczona¹⁹. W sytuacji zaś, gdy impotencja może być wyleczona, ale tylko środkami niegodziwymi, nadzwyczajnymi, w aspekcie kanonicznym należy uważać ją jako trwałą. Nadzwyczajność środków sprowadza się do ingerencji chirurgicznych lub terapii, które są bardzo ryzykowne i niebezpieczne dla człowieka²⁰.

¹⁴ KPK, kan. 1084 § 1 stwierdza, że nie każda niemoc stanowi przeszkodę. Stanowi ją tylko taka, która charakteryzuje się określonymi przez prawodawcę przymiotami, a mianowicie chodzi o uprzedniość, trwałość, absolutność czy względność.

¹⁵ Por. T. Pawluk, *Kanoniczna praktyka procesowa w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1975, s. 15.

¹⁶ Por. P. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Tarnów 2000, s. 101.

¹⁷ KPK, kan. 1142. Por. W. Góralski, *Małżeństwo...*, s. 241; M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie...*, s. 153–154; J. Krukowski, *Proces o uzyskanie dyspensy od małżeństwa zawartego i niedopełnionego*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, V, Księga VII. Procesy*, Poznań 2007, s. 378–389.

¹⁸ Por. W. Szafranski, *Przeszkoda impotencji w prawie kanonicznym*, Włocławek 1964, s. 89–92.

¹⁹ Por. W. Góralski, *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 kpk i kan. 818, n. 3 kk Kość. Wsch.)*, [w:] W. Góralski, R. Sztuchmiller (red.), *Przymierze małżeńskie*, Lublin 1993, s. 35.

²⁰ Por. W. Góralski, *Małżeństwo...*, s. 241; H. Stawniak, *Niemoc płciowa jako przeszkoda do małżeństwa. Ewolucja czy zmiana koncepcji?*, Warszawa 2000, s. 176–179.

Niemoc płciowa nie byłaby trwała, gdyby mogła być usunięta za pomocą zwyczajnej operacji, nie stanowiącej groźby życia i zdrowia osoby operowanej, a pozytywny jej wynik mógł być z góry przewidziany²¹.

2.3. Impotencja pewna

Przeszkoda pewna, tj. oparta na niezbitych dowodach, może być tylko prawnie egzekwowana²². Jeśli przeszkoda niezdolności jest wątpliwa – niezależnie od tego, czy wątpliwość ta jest prawna, czy faktyczna – nie należy zabraniać zawarcia małżeństwa ani też orzekać o jego nieważności²³. Jak długo zatem istnieje wątpliwość, tak długo nie należy utrudniać małżeństwa, ponieważ cieszy się ono przychylnością prawa²⁴. Racja takiego rozwiązania jest zrozumiała i uzasadniona. Uprawnienie do zawarcia związku małżeńskiego jest podstawowym prawem osoby ludzkiej, którego nie można ograniczać. Przemawia za tym również domniemanie prawne o zdolności każdej kobiety i każdego mężczyzny do aktu płciowego²⁵. Zatem tylko w przypadkach pewnych można komuś ograniczyć prawo do zawarcia małżeństwa i wybrania sobie współmałżonka.

2.4. Impotencja absolutna lub względna

Przeszkodę impotencji w prawie kanonicznym stanowi niezdolność płciowa absolutna (bezwzględna), jak też względna²⁶. Z bezwzględną postacią impotencji mamy do czynienia wówczas, gdy osoba nie jest zdolna spełnić aktu seksualnego z jakąkolwiek osobą płci przeciwnej. Względna przeszkoda istnieje tylko w stosunku do pewnych osób płci odmiernej, z którymi dana osoba nie może dopełnić aktu małżeńskiego, choć jest to możliwe z innymi²⁷.

Zarówno niemoc absolutna jak i względna powodują nieważność małżeństwa i są podstawą do zakazu zawarcia małżeństwa.

3. Rodzaje niemocy płciowej

3.1. Przeszkoda impotencji organicznej

Niemoc płciowa organiczna (instrumentalna) wynika z braku lub anomalii anatomicznych narządów płciowych, które powodują, że nie są one zdatne

²¹ Por. W. Szafrąński, *Przeszkoda impotencji...*, s. 95–97; E. Szafrąński, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. 2, Warszawa 1979, s. 240–241.

²² Por. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 3, Opole 1958, s. 220.

²³ KPK, kan. 1084 § 2.

²⁴ KPK, kan. 1060.

²⁵ Por. S. Biskupski, op. cit., s. 232–233; M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie...*, s. 154.

²⁶ KPK, kan. 1084 § 2.

²⁷ Por. S. Biskupski, op. cit., s. 217; W. Szafrąński, *Przeszkoda impotencji...*, s. 92–95.

do dokonania aktu małżeńskiego²⁸. Narządy rodne kobiety składają się z następujących części wewnętrznych: jajniki, jajowody, macica i pochwa. Jajniki są gruczołami płciowymi żeńskimi. Podstawową funkcją jajnika jest wytwarzanie komórek rozrodczych żeńskich, czyli komórek jajowych. Jajowody, tj. parzyste przewody odchodzące od rogów macicy, mają budowę przystosowaną do swego głównego zadania – przeprowadzenia z jajnika do macicy komórki jajowej. Macica jest narządem mięśniowym, którego zadaniem jest umożliwienie rozwoju poczętego życia. Natomiast w narządach rodnych męzczyzny wytwarzane są męskie komórki rozrodcze – plemniki. Powstają one w kanalikach nasiennych męskiego gruczołu płciowego – jądra. Po przejściu szeregu etapów rozwojowych w postaci dojrzałej, plemniki wydostają się do nasieniowodów²⁹.

Ograniczona niemoc płciowa kobiety jest następstwem anatomicznych nieprawidłowości, które mogą być wrodzone lub nabyte w wyniku różnych chorób i urazów. Podstawę zaistnienia tej przeszkody stanowi brak organów płciowych do odbycia normalnego aktu płciowego lub niewłaściwe ich funkcjonowanie. Pośród form niemocy organicznej po stronie kobiety należy wymienić brak pochwy, jej niedorozwój, niedrożność³⁰. Pochwa powinna być zdalna do przyjęcia męskiego członka, nasienia. Konieczność tego organu łączono zawsze z istotnym elementem aktu małżeńskiego, w którym to organie dochodzi do połączenia ciał³¹. Kobieta przez posiadanie pochwy bierze czynny udział w rozmnażaniu rodzaju ludzkiego. Nie ulega przeto żadnej wątpliwości, iż kobietę należy uznać za impotentkę, jeżeli nie ma pochwy od urodzenia lub pod wpływem zabiegów chirurgicznych. Brak pochwy stanowi przeszkodę do naturalnego obcowania cielesnego i jest brakiem nieusuwalnym. Pewność istnienia przeszkody niemocy płciowej istnieje także przy sztucznej pochwie. Takiej kobiecie nie można pozwolić na zawarcie małżeństwa³².

Analogicznie do braku pochwy oceniano w kanonistyce jej niedorozwój, nadmierną ciasnotę, gdyż niemożliwe było wówczas normalne współżycie małżonków. Pochwę niezdolną i niedostępną dla naturalnego obcowania cielesnego czyni również infantyлизм³³. Spotyka się w tym przypadku przeważnie nagle owłosienie narządów płciowych, małość warg sromowych dużych, przy jednoczesnym zwiększeniu warg małych. W sytuacji infantylizmu każdą sprawę trzeba traktować indywidualnie³⁴.

²⁸ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu...*, s. 127.

²⁹ Por. H. Steindel, *Organizm ludzki w służbie życia*, [w:] *Przyszłość ludzkości...*, s. 158–160; P. Hoser, *Anatomia i fizjologia człowieka*, Warszawa 1995, s. 162–171.

³⁰ Por. T. Pawluk, *Kanoniczna praktyka procesowa...*, s. 15.

³¹ Por. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, op. cit., s. 218.

³² Por. S. Biskupski, op. cit., s. 226–231.

³³ Por. M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie...*, s. 156–157; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu...*, s. 128–129.

³⁴ Por. W. Szafranski, *Przeszkoda impotencji...*, s. 268–274.

W przypadku zamkniętej pochwy od strony wewnętrznej, usunięcia macicy, jajowodów i jajników nie zachodzi niemoc płciowa u kobiety, a ma miejsce jej niepłodność³⁵.

Organiczna niemoc płciowa mężczyzny jest łatwa do wykrycia przez lekarza, ponieważ ujawnia się ona przez anomalie anatomiczne. Przejawem takiej niemocy mogą być znaczne wady rozwojowe, jak pozbawienie obu gruczołów płciowych wytwarzających spermę, znaczny niedorozwój członka oraz brak lub niedostateczny wzwód prącia³⁶. Jednym ze źródeł przeszkody niemocy jest brak prącia, który powoduje, że mężczyzna nie jest zdolny do dokonania pełnego aktu płciowego³⁷. Bardzo rzadko występują przypadki braku prącia od urodzenia. Najczęściej brak prącia zachodzi na skutek chirurgicznej operacji, jak u kastratów, przez zniszczenie jąder po ciężkich schorzeniach, urazach, nowotworach³⁸. Brak członka uznaje się za ewidentną niemoc płciową, ponieważ jest to stan trwały i nieuleczalny.

Również o niemocy płciowej mówi się w przypadku niedostatecznego rozwoju prącia, który może powodować brak popędu płciowego. Ci, którzy posiadają członek w stanie szczątkowym, są niezdolni w sposób naturalny do złożenia nasienia. Przy infantylnych wymiarach członka albo też odwrotnej sytuacji – nieproporcjonalnej jego wielkości można podejmować zagadnienie względnej niemocy płciowej u mężczyzn, dlatego też bez oględzin cielesnych w żadnym wypadku nie można orzekać o nieważności małżeństwa z tytułu niemocy instrumentalnej mężczyzny³⁹.

Zupełny lub niedostateczny wzwód prącia jest kolejnym przykładem ewentualnej przeszkody niezdolności płciowej. Niezdolność do erekcji może być względna, tj. objawia się w stosunku do określonej partnerki, lub absolutna, tj. dotyczy każdej partnerki. Niedostateczny wzwód może być spowodowany przyczynami fizycznymi lub psychicznymi. Do przyczyn niemocy o cha-

³⁵ Ojcowie Kongregacji Nauki Wiary uznali, że gdyby macica (np. w czasie porodu lub cesarskiego cięcia) została uszkodzona do tego stopnia, że z medycznego punktu widzenia jest wskazane jej całkowite usunięcie w celu eliminowania poważnego aktualnego zagrożenia dla życia lub zdrowia matki, byłoby dozwolone podjęcie takiego postępowania, mimo że jego skutkiem będzie u kobiety trwała niepłodność. Kongregacja Nauki Wiary, *Patres congregationis. Odpowiedzi na przedstawione wątpliwości dotyczące „izolowania macicznego” i innych zagadnień*, z 31 lipca 1993, [w:] K. Szczygło (red.), *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, Tarnów 1998, s. 391–392; AAS 1994 (86) 820–821. Por. A. Cekański, M. Bik, J. Kanwiszer, B. Skorupa, *Wpływ zabiegu usunięcia macicy z powodu mięśniaków wraz z przydatkami na intensywność pożycia seksualnego w porównaniu z intensywnością pożycia w przypadkach usunięcia macicy z pozostawieniem jajników*, [w:] I. Roszkowski, K. Imieliński (red.), *Problem oziębłości płciowej i kobiet*, Warszawa 1972, s. 72–92.

³⁶ Por. H. Stawniak, *Niemoc płciowa...*, s. 184–185; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu...*, s. 128.

³⁷ Por. M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie...*, s. 154–155.

³⁸ Por. H. Stawniak, *Niemoc płciowa...*, s. 185; T. Pawluk, *Kanoniczna praktyka procesowa...*, s. 14.

³⁹ Por. W. Szafranski, *Przeszkoda impotencji...*, 176–180; S. Biskupski, op. cit., s. 222–223.

rakterze fizycznym zalicza się stwardnienie rozsiane, poprzeczne zapalenie rdzenia, choroby centrów nerwowych, zwojów mózgowych i rdzenia pacierzowego, uszkodzenie rdzenia lędźwiowego w części górnej, a także zaburzenia np. układu narządów krążenia⁴⁰. Niezdolność do obcowania cielesnego występuje jeszcze przy zaburzeniach ejakulacji. Najczęstszym z tych zaburzeń jest przedwczesny wytrysk spowodowany nadmierną wrażliwością ośrodka wytrysku⁴¹. Nie wymaga się natomiast wytrysku nasienia powstałego w jądrach, aby mężczyznę uznać za zdolnego do współżycia małżeńskiego⁴².

Pozostaje do omówienia jeszcze jedno zagadnienie, które praktycznie przechodzi do historii, a mianowicie zagadnienie uszkodzenia, względnie przecięcia nasieniowodów (*vasectomia*)⁴³. Do niedawna jednolita jurisprudence rotalna była za orzeczeniem nieważności małżeństwa z tytułu wasektomii jako przeszkody trwałej. Dziś wasektomii nie traktuje się już jako niemocy nieuleczalnej⁴⁴.

3.2. Przeszkoda impotencji funkcjonalnej

Niemoc płciowa funkcjonalna (czynnościowa) polega na zaburzeniach w czynnościach narządów płciowych przy braku wyraźniejszych zmian anatomicznych w ich obrębie⁴⁵. Podstawą tego rodzaju impotencji są przyczyny o charakterze fizycznym i psychicznym. Nierzadko czynnościowa niemoc płciowa ma swoje podłoże w sferze psychicznej⁴⁶.

Funkcjonalna niemoc płciowa jako przeszkoda do zawarcia małżeństwa ma miejsce w przypadku tzw. pochwicy (waginizm), polegającej na nerwowych skurczach uniemożliwiających odbycie stosunku⁴⁷. Waginizm kobiety zawsze jest uwarunkowany psychicznie⁴⁸. Lekarze wyróżniają pochwicę wy-

⁴⁰ Por. W. Szafrąński, *Przeszkoda impotencji...*, 184–191.

⁴¹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu...*, s. 128; E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski...*, s. 135.

⁴² Kongregacja Nauki Wiary, *Dekret o impotencji, która powoduje nieważność małżeństwa, Utrum impotentia*, z 13 maja 1977, AAS 1977 (69), s. 426.

⁴³ Wasektomia to podwiązanie nasieniowodów mężczyzny, czego następstwem może być krwotok, bóle i stany zapalne jąder. Następuje rozkład niewydalonych plemników, które przechodzą do krwi i mogą wytwarzać przeciwciała przeciwne komórkom spermy. Toksyny rozłożonych plemników mogą powodować śmiertelne choroby płuc, zaburzenia funkcji tarczycy, bóle stawów, choroby krążenia, cukrzycę, zaburzenia zdrowia psychicznego, impotencję, zakrzepowe zapalenie żył, dysfunkcję wątroby i stwardnienie rozsiane. Por. M. Pierechod, *Poradnictwo rodzinne*, Olsztyn 1993, s. 10–11.

⁴⁴ Por. H. Stawniak, *Niemoc płciowa...*, s. 194.

⁴⁵ Por. W. Góralski, *Niezdolność do podjęcia istotnych...*, s. 35.

⁴⁶ „Pochwica, bolesny odruchowy skurez mięśni okolicy sromu i pochwy, występujący przy próbie spółkowania”. Zob. *Pochwica*, [w:] *Mała encyklopedia medycyny*, Warszawa 1988, s. 929.

⁴⁷ Por. W. Szafrąński, *Przeszkoda impotencji...*, s. 379; S. Pycior, *Czy każdy może ważne zawrzeć małżeństwo?*, [w:] *Przyszłość ludzkości...*, s. 112–114.

⁴⁸ Por. H. Stawniak, *Niemoc płciowa...*, s. 196.

ższą, kiedy członek męski może być wprowadzony, ale z trudem i bólem oraz niższą w sytuacji, gdy samo wprowadzenie członka jest niemożliwe. Bardzo trudne jest udowodnienie trwałej niemocy czynnościowej. Istotą pochwy jest nadzwyczajna wrażliwość kobiety występująca na tle psychoneurotycznym; jeżeli występuje ona w formie neurozy, hyporestezji histerycznej czy psychoneurozy jest ona niezależna od woli osoby⁴⁹. Należy pamiętać, że nie każda postać waginizmu jest nieuleczalna. Może również istnieć pochwica stanowiąca impotencję względną w przypadku próby współżycia z określonym mężczyzną a z innymi nie⁵⁰. Przyczyny psychiczne impotencji funkcjonalnej ujawniają się przede wszystkim w braku harmonii małżeńskiej w pożyciu cielesnym⁵¹. Pożycie intymne wymaga od małżonków wielkiej wyrozumiałości i ofiarności, aby rzeczywiście spełniało zadanie jednoczenia małżonków, umacniania ich miłości i wierności oraz uzdalniania do chętnego podejmowania trudów rodzicielstwa⁵².

Waginizm trzeba odróżnić od oziębłości seksualnej⁵³, która nie stanowi żadnej formy impotencji. Uniemożliwia ona zasadniczo osiągnięcie samego zadowolenia seksualnego, a nie odbicie stosunku seksualnego⁵⁴.

Funkcjonalna niemoc płciowa mężczyzny o charakterze fizycznym, przy jednoczesnej normalności anatomicznej organów seksualnych, jest jedną z najczęstszych postaci⁵⁵. Może ona być spowodowana schorzeniem, paraliżem, zniszczeniem ośrodków lub dróg nerwowych, które łączą te organy z członkiem albo z centrum erekcyjnym. Przyczyną tej niemocy może być również alkoholizm czy cukrzyca⁵⁶. Z kolei niemoc płciowa czynnościowa o charakte-

⁴⁹ Ibidem, s. 197; E. Sztarfrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy posoborowej*, t. 2, Warszawa 1979, s. 240–241; R. Szytchmiller, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997, s. 375–378.

⁵⁰ Por. W. Szafranski, *Przeszkoda impotencji...*, s. 367–372.

⁵¹ Por. M. Żurowski, *Niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich z przyczyn psychicznych*, „Prawo Kanoniczne” 1986 (29), nr 3–4, s. 153–162; S. Kosowicz, *Ewolucja pojęcia zdolności do zawarcia małżeństwa w świetle wyroków rotalnych bieżącego stulecia*, „Prawo Kanoniczne” 1988 (31), nr 1–2, s. 140–146.

⁵² GS, nr 51; por. B.W. Zubert, *Wiedza konieczna o heteroseksualności i trwałości małżeństwa w nauce prawa kanonicznego i jurysprudencji (1517–1917)*, Lublin 1985, s. 9.

⁵³ Terminologia naukowa mówi o „niezdolności do seksualnego odprężenia” lub „niezdolności do seksualnego zaspokojenia”. W zasadzie pod pojęciem oziębłości płciowej winno się rozumieć tylko zaburzenia w zakresie siły potrzeb seksualnych pod postacią obniżenia tych potrzeb lub całkowitego ich braku. Por. K. Imieliński, *Klinika oziębłości płciowej u kobiet*, [w:] *Problemy oziębłości płciowej...*, s. 87. Pod względem klinicznym oziębłość seksualną dzieli się na: pierwotną, występującą u kobiety, u której nigdy przedtem nie było prawidłowych odczuć seksualnych, oraz wtórną, charakterystyczną dla kobiety, która miała uprzednio uregulowane życie oraz prawidłowe odczucia seksualne. Por. P. Matussek, *Zaburzenia czynnościowe*, [w:] H. Giese (red.), *Seksuologia*, Warszawa 1959, s. 91.

⁵⁴ Por. G. Erlebach, *Tożsamość seksualna a nieważność związku małżeńskiego według najnowszej jurysprudencji rotalnej (1983–1994). Zarys systematyczny*, [w:] B.W. Zubert (red.), *Tożsamość seksualna nupturientów a zdolność do zgody małżeńskiej*, Opole 1998, s. 127–129.

⁵⁵ Por. J. Strojnowski, *Impotencja*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 95–96.

⁵⁶ Por. K. Imieliński, *Zarys seksuologii i seksiatrii*, Warszawa 1986, s. 97.

rze psychicznym może wynikać z przykrych przeżyć, różnych stanów nerwowych⁵⁷.

Należy podkreślić, że związek małżeński to przede wszystkim zespolenie duchowe, a nie tylko cielesne. Dlatego też małżonkom przy współżyciu cielesnym nie może chodzić tylko o jedność ciał, lecz serc⁵⁸. Niewątpliwie owa jedność serc i dusz może być zakłócona w różny sposób i dlatego właśnie mamy do czynienia z dużą liczbą przypadków niemocy płciowej na podłożu psychicznym.

Podsumowanie

Małżeństwo jest ze swej natury nastawione na rodzenie i wychowanie dzieci, co stanowi jego jakby szczytowe uwieńczenie⁵⁹. Należy mieć zatem na uwadze tych nupturientów, którzy mogą podjąć akty skierowane do przedłużenia życia ludzkiego. W przeciwnym razie musimy stwierdzić, że ktoś jest związany przeszkodą niemocy płciowej określoną przez ustawodawcę w kan. 1084 KPK.

W niniejszej artykule ukazana została jedna z przeszkód małżeńskich – niemoc płciowa. Impotencja w prawie kościelnym nie miała jednoznacznego określenia. Różnie pojmowano jej istotę. Obecnie uważa się, że przeszkoda niemocy płciowej ma miejsce wtedy, gdy u mężczyzny lub kobiety zachodzi niezdolność do obcowania cielesnego. Zasadniczo są dwa rodzaje impotencji: organiczna i funkcjonalna. Odróżniając niemoc płciową od niepłodności, trzeba wyraźnie uwydatnić, że nie każda jednak niemoc stanowi przeszkodę do zawarcia małżeństwa. Stanowi ją tylko taka, która charakteryzuje się określonymi przez prawodawcę przymiotami. Kan. 1084 § 1 stwierdza, że tylko niemoc płciowa uprzednia, trwała, absolutna czy też względna powoduje, że zawarte małżeństwo jest nieważne. Udowodnienie zaś impotencji w przewodzie sądowym może nastąpić tylko przy użyciu prawnych środków procesowych⁶⁰.

⁵⁷ Por. W. Szafranski, *Przeszkoda impotencji...*, s. 355–366.

⁵⁸ Rdz 17, 25; Rdz 19, 8; Mt 1, 25; Łk 13, 4 (*Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, wyd. 5, Pallottinum, Poznań 2000).

⁵⁹ GS, nr 41.

⁶⁰ We wszystkich przypadkach niemocy płciowej należy opierać się na świadectwach lekarskich pochodzących od specjalistów, względnie należy żądać opinii sądowo-seksuologicznej od biegłego lekarza wyznaczonego do tej roli przez sąd biskupi (KPK, kan. 1680). W uzasadnieniu wyroku sądu kościelnego, który rozpoznawał sprawę o nieważność małżeństwa z tytułu niemocy płciowej, czytamy: „Biegły seksuolog na podstawie danych z akt sprawy oraz bezpośredniego badania lekarskiego pozwanego rozpoznał u niego niemoc płciową względną, czyli tylko do samej powódki, która istniała już w okresie zawierania małżeństwa, a ujawniła się dopiero po ślubie, i nosi ona charakter czynnościowy. Na niemoc tą złożyły się głównie: niski poziom libido pozwanego, brak wzajemnych uczuć pomiędzy stronami i brak obustronnej atrakcyjności seksualnej; nie wyklucza się też tu negatywnych skutków nadmiernego spożywania przez pozwanego

Summary

The impediment of impotence in the light of the interpretation of can. 1084 of the 1983 Code of Canon Law

Key words: the invalidity of the marriage, the impotence, the marriage.

The natural aim of the marriage is giving birth to children and bringing them up. Therefore it is obvious to consider only such spouses who are able to start some sexual intercourse directed to extend the human life. Otherwise it must be said that someone is bounded by the impediment of impotence qualified by the legislator in canon 1084 of the 1983 Code of Canon Law.

The impotence of a man is different from the impotence of a woman. It can be functional or organic (instrumental). If you distinguish the impotence and the sterility, it must be emphasized that not every impotence is the obstacle to get married. Therefore you should consider only such an impotence which is described by the legislator. Canon 1084 § 1 says that only the impotence which is foregoing, permanent and absolute or also relative is the reason why the marriage is invalid. The sterility is not any impediment. Putting the impotence to the proof in the legal proceeding is possible if you take advantage of the law.

alkoholu”. Biegły psychiatra seksuolog, w opinii sądowo-seksuologicznej sporządzonej na polecenie Sądu Biskupiego, w oparciu o akta sprawy i wywiad seksuologiczny z powodem, stwierdziła: „Y w chwili zawierania sakramentalnego związku małżeńskiego była dotknięta zaburzeniem psychoseksualnym pod postacią dyspareunii – bolesne spółkowanie. W przypadku pozwanej podłożem do powstania i rozwoju tego typu niemocy płciowej były zmiany zapalne przydatków (prawdopodobnie infekcyjne), które sprawiły, że pierwszy stosunek małżeński był bardzo bolesny i był silnym urazem psychicznym. Mimo więc wyleczenia zmian zapalnych i starań obojga małżonków, pierwszy uraz wytworzył nerwicowy mechanizm czucia bólu przy każdym zbliżeniu i uniemożliwił małżonkom dalsze kontynuowanie współżycia seksualnego. Jak wskazują późniejsze dane, niemoc płciowa pozwanej ma charakter względny – tylko do powoda i nosi charakter czynnościowy”.